

kojivě fungujícího. Neméně jest také pochopitelné, že pro třídění a pořádání tak bohatého materiálu, jaký jest snesen v Benešově díle, mnohé se tu a tam opakuje. Tomu se však nelze vyhnouti v žádné práci toho druhu. Co však dodává tomuto rozsáhlému a obsažnému dílu zvláštního kouzla a poutavosti, jsou právě ty drobnější i rozsáhlejší úvahy Benešovy o palčivých moderních problémech jako o podstatě a krizi socialismu, o náboženství, papežství a jejich poměru k modernímu státu, o mravním problému moderní demokracie a morálce humanitní, o smyslu naší historie atd., jež jsou zařazeny do toku historických událostí. Svě kredo podal zhuštěně v poslední kapitole »smysl světové revoluce a náš boj o osvobození«.

Benešovy paměti jsou důležitým dílem historickým, ale vedle toho a nad to i vynikajícím dílem filosofickým, sociologickým. Učí správně chápat nedávnou minulost, ale naznačují také přesvědčivě bezpečné cesty k další práci a národnímu i státnímu vývoji. A tím právě jsou dílem pro celý náš současný život nejčasovějším. Jsou psány svěže, na mnoha místech slohem přímo okouzlejícím a strhujícím, mají výstižné charakteristiky vynikajících osobností a činitelů domácích i cizích, dýší zdravou radostí z vykonaného díla a podmaňující pravou vírou ve šťastnější budoucnost. Krátce: kniha krásná, životná a zdravě optimistická.

A. Klimt.

GUSTAV HABRMAN: MĚ VZPOMÍNKY Z VÁLKY. Črty a obrázky o událostech a zápasech za svobodu a samostatnost. Vydalo Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený) v Praze 1928. Strany 282, váz. za Kč 33.—.

Mohu vydati svědectví, že v osudových letech národa vykonal Habrman svůj úkol dokonale. Do služeb všenárodní solidarity dal celou svou osobnost. Poznal dříve než jiní, že myšlenka národní svobody stane se revoluční silou prvního řádu. Svou činnost soustředil k úkolu, který bylo za daných okolností jedině lze plniti: chrániti ducha národa před kapitulací; živiti v lidu myšlenku odboje; nedovolit, aby mravní a hmotné síly národa byly dávány do služeb habsburské války. Zde, na tomto poli, splnil svůj úkol skvěle. Habrman poznal, že socialistická politika musí souviseti s národním životem a že věc národní svobody jest věcí sociálně demokratických dělníků. Za jeho vedení byl dělnický třídní boj destruktivní silou v Rakousku a tvůrčí silou, také státně tvůrčí silou v samostatné republice. Habrman stal se spoluzakladatelem samostatného československého státu, stal se spoluvůdcem nové socialistické politiky české po válce. Je muž v plném významu slova. Má za sebou krásný život práce a boje, plný činů a myšlenek.

I kdyby nebyl posl. Rudolf Bechyně nakreslil tento výstižný portrét Habrmanův ve své úvodní stati k jeho vzpomínkám z války, byl by vyvstal nutně před očima všech, kdož přečtou se zájmem tuto nenáročnou knížku, jež uchová si jedno z nejčestnějších míst v memoirové literatuře osvobozené. Snaží se zachytiti život, zápasy a boje pracujícího lidu, zdůrazniti podle zásluhy a pravdy jeho účast, pomoc a význam, a zejména také jeho horoucí nadšení pro českou věc, jeho smýšlení, činy a utrpení v boji za svobodu a samostatnost, a tak přispěti všem, kdož ji budou čísti, aby se znovu upamatovali na doby velkých utrpení a nadějí a mohli čerpati posilu v přítomnosti a k práci pro lepší budoucnost. Jsou-li Habrmanovy vzpomínky z války velmi cenným příspěvkem k psychologii českého člověka, zejména dělníka za války, jsou neméně cenným příspěvkem i k dějinám české politiky v této době a pomůckou k bližšímu poznání a správnějšímu ocenění některých jejích představitelů. Habrman soudí přísně, ale spravedlivě, prost osobní zaujatosti a nepřátelství, s nimiž se tak často setkáváme v osvobozené literatuře i »literatuře«.

Ve vzpomínkách z války dává Habrman nahlédnouti čtenáři hluboko do své duše, poznati svůj křesťálově čistý charakter a své životní zásady. Tvrdým životem, plným zápasů a bojů, a bohatou životní zkušeností dospěl k přesvědčení, že násilím nelze přeměnit společenskou řádu, vybudovanou stáletími, a přes noc vybudovati společnost lepší a spravedlivější; násilím možno nanejvýš odstraniti

překážky, bránící lidem rušit staré řády, zvyky a tradice, a soustavnou úspěšnou prací a vytrvalostí, řízenou zkušenostmi a vědeckým rozbořem, jakož i šířením vzdělanosti a osvícenosti přepracovati a budovati novou, lepší společnost lidskou. »Zdravý rozum a smysl pro tvrdou skutečnost přesvědčují, že k nejvyšší vyspělé a dokonalé lidské společnosti jest možno dospěti podporováním přirozeného vývoje a soustavnou, vytrvalou, plodnou a požeňnanou prací. Vytrvalým usilováním o největší možnou společenskou rovnost, zajišťující, pokud je to možné, spravedlivé a uspokojivé rozdělování výsledků lidského přičinění. Tento veliký cíl, tento vysoký stupeň organisace společnosti lidské, toto nové uspořádání jejich řádů a zařízení vyžaduje — vedle dobré vůle, podřizující dobrovolně a radostně zájmy jednotlivců dobru všech — také současného pokroku v oboru vědy, objevů, výzkumů a vynálezů. Ty převezmou v budoucnosti největší pracovní úkony. Ueberou člověku k smrti vysilující dřiny. Usnadní, zjednoduší a rozmnoží měrou netušenou výrobu. Při kratší době pracovní, třeba jen několika hodin denně, poskytnou všem dostatečnou odměnu, zaručující důstojný, sytý, spokojený a šťastný život všem lidem, nadaným od přírody schopnostmi žítí, užívati a radovati se. Tohoto cíle nelze dosáti násilím a vraždou. Po odstranění jednoho, sta, tisíce a statisíců nepřemění se v podstatě ještě společenský řád. K cíli tomu dospěje lidstvo rušením starých zřízení a budováním nových spolu s výchovou a vzděláním všech lidí. Starý člověk, staletými odchovaný v sobectví, v touze po majetku, ve vládě nad jinými, zůstane v jakékoliv nové, násilně zavedené formě společenského zřízení člověkem starým, všemi vadami a hříchy zatíženým . . . Oč působivější a mocnější projevila se síla myšlenky, zápasící a razící si cestu vlastní životností a silou, zbraněmi, záležejícími v pravdě, dobru, poznání a přesvědčení, ve spravedlnosti a uznání práva . . . Prostá pravda, jež se zdá bezmocnou jako novorozené dítě, myšlenka práva, svobody a spravedlnosti — ty vítězí. Nejpevnější záštitou lidu a jeho zápasů jest právní řád v právním státě. V zápasech a stycích jednotlivců i ve vzájemných stycích národů a států. Mezinárodní soudy rozhodčí a smířčí, i kdyby se dopustily sebe větších omylů a chyb v řešení a odklizování sporů a nedorozumění mezi národy a státy, nemohou způsobiti tolik pohrom, neštěstí a zla, jako války. Dobrovolné podřizení právnímu řádu, vybudovanému lidem jeho zástupci, poskytuje opory všemu občanstvu. V jeho rámci pak a za daných okolností lze bez vlastního ohrožení uskutečňovati programové požadavky a cíle bez velkých obětí a osudných zklamání. Násilí láká. Jest nebezpečně svůdné. Lehko se zapomíná, že, přiznám-li právo na násilí sobě, přiznávám je tím i svým odpůrcům proti sobě samému, proti svým stoupencům, proti své věci. Jest zbraní dvoustrannou, již mohou použítí všechny strany a směry. Pro svobodu a pokrok, i reakčně proti lidu. Mnohem bezpečněji než násilí vede k úspěchu právní řád s prostředky a zbraněmi demokracie, s pokrokem, vzdělaností, osvíceností, všeobecným volebním právem, rovným a spravedlivým pro všechny, s použitím zastoupení a mocí zastupitelských a zákonodárných sborů v tvůrčí a odpovědné práci. Není-li však právních řádů a svobody, ani možnosti pracovat v jejich rámci? — Takovýto stav opravňuje použití všech zbraní a prostředků k obraně i výboji v zápasech a bojích kolektivních, lidu, třídy a národa (str. 149—150).

V doslovu »Říjen 1928«, zaujímaje kritické stanovisko k dnešní situaci, přiznává Habrman, že zřízením československého státu nebyly sice všechny otázky a problémy národa a lidu vyřešeny ke spokojenosti všech, že však demokratickými zřízenými a právy dány byly předpoklady k budování lepších a uspokojivějších poměrů, nežli tomu bylo před převratem. Proti volání po »vládě silné ruky« znovu zdůrazňuje: »Zapomíná se, že násilné prostředky a zbraně ve vládě a správě věcí veřejných a společných nejsou všelékem. Hromadné hnutí a revoluce jsou oprávněny a nutné v poměrech mimořádných, když všelék obyčejné prostředky a zbraně selhaly, když není jiné možnosti k záchraně práva, spravedlnosti a svobody, když není jiné cesty vítězství dobré věci a když poměry dozrály k poslední ráně. Spoléhání na násilí vždycky a všude, zejména na vládní násilí, bylo by v důsledcích návratem k pěstnímu právu, k právu silnějšího. Násilí může sloužiti svobodě a spravedlnosti, ale i činitelům zla, reakce, odpůrcům svobody a lidu. Zásadní správa věcí veřejných násilím obsahuje nesmírné nebezpečí . . . Násilím lze vítěziti, ale také býti poraženu a uvrženu do stavu, označovaného slovy: Běda přemoženým!« (str. 279 a n.).

Habrman nevěří v úspěšnost vlády násilím, poněvadž násilí je zlo a plodí zlo, a vláda násilí u nás, nechť z prava nebo z leva, vedla by konec konců ke ztrátě samostatnosti. Úkolem a posláním našeho státu jest býti ve střední Evropě činitelem míru, pokoje a klidného vývoje. Kdyby se stal semenišťem bojů, násilí a rozvratu, ztratil by v očích světa důvod existence a sotva by našel upřímného přítele a pomocníka v dobách těžkých. Povinností těch, jimž nahodilě poměry poskytly ve státě příležitost spravovati jej a řídití osudy obyvatelstva, jest pečovati, aby v lidu nebyla oslabena víra v možnost vývoje prostředky a zbraněmi demokracie a svobody; neboť s touhou po svobodě jsme za samostatnost zápasili, zachováním svobody a šetřením zájmů lidu posílíme myšlenku státnosti a základy státu se upevní. V demokracii jest lid činitelem rozhodujícím; má zásluhu za dobrou politiku, odpovídá a nese následky za špatnou. Příčiny neúspěchů, vad demokracie a parlamentarismu, tkví spíše v lidech, v představitelích, nežli v demokratickém a zastupitelském zřízení. Poctiví a svědomití činí demokracii a zastupitelská zřízení dobrými a uznávanými, nesvědomití pak a sobci mají zásluhu o nedůvěru v demokracii, parlamentarismus a zastupitelská zřízení. »Kdo si přeje dobrou demokracii a dobrou zastupitelská zřízení, dobrou, svědomitou a poctivou, uspokojující správu věcí veřejných, snaží se býti sám dobrým, svědomitým a poctivým ve svém povolání a působení. Nechť jsou skromná, anebo důležitá a obsažná. To jest cesta k lepší budoucnosti, i ve věcech veřejných. Poctiví a svědomití zůstávají všude, jakými jsou. Kristus zůstal Kristem, i když se octl na kříži mezi lotry« (str. 282).

Naše postavení jest obtížnější nežli mnoha jiných národů a státních souručenství. Proto nejlepším upevněním našeho státu a naší svobody a samostatnosti bude, podaří-li se nám vybudovati taková zřízení a takové poměry, aby u nás bylo lépe nežli všude jinde, aby u nás bylo více svobody a pokroku, více spravedlivých zřízení hospodářských a sociálních a více kulturních vymožeností nežli v ostatním světě. »Dosáhneme-li toho, nic proti nám nezmohou odpůrci a nepřátelé! Spokojenost lidu jest pro všechny státy, zejména mladé a malé, jakým je stát náš, nejlepší pevností a nejlepším zabezpečením« (str. 282).

A. Klím.

MAURICE GAFFIOT: LES THÉORIES D'ANATOLE FRANCE SUR L'ORGANISATION SOCIALE DE SON TEMPS. Paris, Rivière 1928. 290 str.

Autor — profesor národního hospodářství a sociologie na alžírské universitě — rozbírá v této knize názory Anatola France o společenském řádu jeho doby. Je známo, že France se na počátku své spisovatelské dráhy příliš nestaral o tyto otázky. Zdálo se, že bude pouhým dědicem renanovského diletantismu, jenž bude velmi inteligentně a zároveň velmi rozkošnický vychutnávatí různé formy života, aniž by k některé z nich přilnul. Avšak už od roku 1892 obrací France svou zřívou kritiku proti morálce a náboženství: tento duch útočného skepticismu proniká Epikurovu zahradu, Traktér u královny Pedauky a Názory Jeronýma Coignarda. V Současné historii (1895) dostává se mu už politického zabarvení. Do vřavy politického boje však sestupuje France se své věže samotářovy až v Dreyfusově aféře (1897), kdy po boku Zolově bojoval za Dreyfusovu nevinu. Od té doby naplňuje všechny jeho spisy nenávisť k společenským nespravedlnostem; stal se radikálním socialistou a zúčastnil se politických bojů své země. Jeho názory o společenském řádu a politice uloženy jsou nejen v jeho románech a povídkách, nýbrž i ve sbírkách řečí a proslovů, jichž měl tehdy »soudruh Anatole« hojně. Gaffiot ujal se úkolu sebrati všechny tyto Francovy myšlenky a podati celkový obraz Francovy společenské a politické filosofie.

Vysvětluje filosofické základy Francových názorů: pessimismus a skepticismus, zároveň však ukazuje, jak právě z tohoto skepticismu rodí se Francova shovívavá ironie a snášelivost.

Autor roztrídil Francovy myšlenky do skupin a tak poznáváme podrobně jeho názory o základech společnosti, o společenské nespravedlnosti a morálce, o civilisaci, o společenských třídách, zákonech, spravedlnosti, nacionalismu a válce a konečně o náboženství.